RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR MUHITIDA MAKTABGACHA YOSHIDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATILARINI RIVOJLANTIRISH

Niyozova Gulnoza Baxtiyor qizi - Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
e-mail: niyozova.info@gmail.com

Annotatsiya: Raqamli texnologiyalar muhitida maktabgacha ta’limda yosh avlodni intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘rni va ahamiyati xaqida fikrlar bayon etilgan bo‘lib, raqamli texnologiyalar vositasi yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlanishtirishga zamin yaratadi va ta’lim-tarbiya samaradorligini oshirish imkoniyatini beradi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, intellektual qobiliyat, yosh avlod, maktabgacha ta’lim, rivojlanish.

РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В СРЕДЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В статье изложены представления о роли и значении цифровых технологий в развитии интеллектуальных способностей подрастающего поколения в дошкольном образовании, что создает основу для развития интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста с использованием цифровых технологий и дает возможность повысить эффективность образования.

Ключевые слова: цифровые технологии, интеллектуальные способности, молодое поколение, дошкольное образование, развитие.

DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE ENVIRONMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Annotation: The article presents ideas about the role and importance of preschool education in the environment of digital technologies in developing the intellectual abilities of the younger generation, which creates a basis for developing the intellectual abilities of preschool children using digital technologies and provides an opportunity to increase the effectiveness of education.

Keywords: digital technology, intellectual abilities, younger generation, preschool education, development.

Kirish. Raqamli texnologiyalar bugungi kunda barcha sohalarda qo‘llanilib kelinmoqda, jamiyatdagi axborot oqimlari orqali tarqalib, global raqamlashtirilgan makonni tashkil qilmoqda. Bugungi kunda ular dunyoda keng tarqalmoqda, chunki jamiyatimiz yangilangan axborotni talab etadi. Jamiyat hayotining deyarli barcha sohalarida raqamli texnologiyalardan foydalaniladi. Bugungi kunda ta’lim jarayonlarini raqamlashtirishga katta e’tibor qaratilmoqda, chunki raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘qitishning pedagogik usullarini yanada rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kompyuter texnologiyalari inson faoliyatining barcha sohalariga qamrab oldi. Texnika va texnologiyalardan

foydalanmaydigan hech bir sohani tasavvur qilib bo‘lmaydi. Ta’lim sohasi ham bundan mustasno emas va raqamlashtirish jarayoni bosqichma bosqich amalga oshirilib borilmoqda. Bundan tashqari, kompyuterlar qo‘shimcha o‘qitish vositasi sifatida emas, balki uning samaradorligini sezilarli darajada oshirish uchun mo‘ljallangan yaxlit o‘quv jarayonining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Ammo bunday zamonaviy texnologiyalardan har doim ham ta’lim masalalarini hal qilish uchun to‘liq foydalanilmaydi.

So‘nggi o‘n yillikda uzluksiz ta’lim tizimini raqamlashtirish bosqichma bosqich amalga oshirib bormoqda. Hozirgi kunda maktabgacha va maktab ta’lim tizimidan oliy ta’limgacha bo‘lgan jarayonlarda kompyuter, noutbuk, planshet, interfaol doska va boshqa kompyuter jihozlarisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi.

Mamlakatimiz rahbari Sh. M. Mirziyoyev “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda. Albatta, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish kerakli infratuzilma, ko‘p mablag‘ va mehnat resurslarini talab etishini juda yaxshi bilamiz. Biroq, qanchalik qiyin bo‘lmasin, bu ishga bugun kirishmasak, qachon kirishamiz?! Ertaga juda kech bo‘ladi”, deya ta’kidladilar [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ta’limda raqamli texnologiyalar yosh avlodning emas, u eng avvalo, pedagogning texnologiyasidir. Yosh avlod zamonaviy axborot texnologiyasini o’rganmaydi, balki uning mahsulotidan o’qitishning texnik vositasi sifatida foydalanadi. Pedagog zamonaviy texnologiyalarni qo’llab o’quv mashg’ulotlariga tayyorlanadi, darsni tashkil qiladi, yosh avlodni bilimini nazorat qiladi va uning vazifasi ta’lim mazmunini takomillashtirish uchun raqamlashtirishning eng yuqori darajasidagi axborot texnologiyalarini ta’lim jarayoniga olib kirishdan iborat bo‘ladi.

Ta’lim tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish, o‘qitish sifatini takomillashtirish, rivojlanish bosqichlari va uning o‘quv-metodik ta’minotini yaratish masalalari bo‘yicha respublikamizda A. Abduqodirov, M. Aripov, F. Zakirova, U. Begimqulov, M. Mamarajabov, Q. Olimov, D. Toshtemirov, M. Fayzieva, U. Yuldashev, N. Xaytullaeva, X. Sh. Kadirov, N. S. Mo‘minova va boshqa olimlar tadqiqotlar olib borgan. Hamdo‘stlik mamlakatlarida A. A. Andreev, K. E. Arxipov, V. E. Alekseev, L. Zayniddinova, E. Kuznetsov, S. Krapivka, O. Lavrov, M. Nimatulaev, V. Tedeev, M. Lapchik, E. S. Polat kabi olimlarning tadqiqot ishlarini olib borgan.

A. A. Abduqodirov tomonidan maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kompyuterli ta’limiy o‘yinlar o‘tkazishga mo‘ljallangan “asalarilar va gullar” nomli ishlanma, G. E. Djanpeisova maktabgacha ta’limda kompyuter dasturlaridan foydalanishga oid ishlanma, A.Haitov va boshqalar maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun ta’lim vositalari tayyorlaganlar.

S. L. Novoselova, L. A. Paramonova, G. P. Petku va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi balalarni kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanishda bolalarning rivojlanishi uchun istiqbolli ekanligi ta’kidlaydi. Maktabgacha ta’limni axborotlashtirish sharoitida bolalarni o‘qitish va tarbiyalashning usullari va tashkiliy shakllarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar ochilayotganini isbotlab bergan. Maktabgacha ta’lim tizimiga raqamli texnologiyalarni kiritish bolaning intellektual, estetik va axloqiy rivojlanishini boyitishning kuchli omili sifatida qaraladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maktabgacha yoshdagi bolaning intellektual qobiliyatlarni rivojlanishi uning aqliy rivojlanishining eng muhim tarkibiy qismidir. Inson intellekti, hissiy tajribasining asosi bola hayotining birinchi yillarida qo‘yiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalikda idrok, e’tibor, xotira, tasavvurni rivojlantirish,

shuningdek, mavhumlashtirish, umumlashtirish va oddiy xulosalar chiqarishning birinchi shakllarini shakllantirish, amaliy fikrlashdan mantiqiy fikrlashga o‘tish sodir bo‘ladi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi kognitiv jarayonlar majmuasi bilan belgilanadi: diqqat, idrok, fikrlash, xotira, tasavvur. Maktabgacha katta yoshda bolani boshlang‘ich maktab yoshidagi etakchi faoliyatga – ta’limga tayyorlash kerak, bu holda intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish va bolalarda tegishli ko‘nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta’lim jarayonida yosh avlodni intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish va takomillashtirish jarayonida raqamli texnologiyalarining o‘rni va samaradorligi beqiyosdir.

Raqamli texnologiyalar yordamida maktabgacha yoshdagi bolalar turli mavzularni o‘rganish va bilimlarini kengaytirish imkonini beruvchi keng ma’lumotlar bazasidan foydalanish imkoniyatiga ega. Bolalar uchun mo‘ljallangan veb-saytlar, ta’limga oid ilovalar va interaktiv elektron kitoblar ularning yoshiga mos kontent bilan ta’minlaydi, bu ularning qiziqishini uyg‘otadi va mustaqil o‘rganishga undaydi. Raqamli texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning ta’limning dastlabki bosqichlaridanoq qimmatli va xilma-xil ta’lim resurslari bilan tanishishini ta’minlaydi. Raqamli texnologiyalarni maktabgacha ta’limga integratsiyalashgan holda, bolalar yoshligidanoq raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Ular raqamli qurilmalarda foydalanuvchi interfeyslari bilan ishlashni va kompyuterning asosiy operatsiyalarini tushunishni o‘rganadilar. Ushbu ko‘nikmalar bugungi raqamli dunyoda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularni kelajakga tayyorlaydi.

Raqamli texnologiyalar vositalari bolalarga o‘z ijodini namoyon qilish va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish uchun platformalar yaratadi. Chizish va bo‘yash ilovalari, hikoyalar uchun dasturiy ta’minot va multimedia yaratish vositalari maktabgacha yoshdagi bolalarga intellektual qobiliyatlarini namoyish qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, video konferentsiyalar va onlayn platformalar orqali hamkorlikdagi faoliyatlar muloqot, jamoaviy ish va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Raqamli texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun moslashtirilgan ta’lim tajribasini beradi. Ta’lim dasturlari va ilovalari bolaning muvaffaqiyatini baholashi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi va shunga mos ravishda moslashtirilgan faoliyatni ta’minlashi mumkin. Ushbu individual yondashuv har bir bolaning intellektual qobiliyatlarini maksimal darajada oshirish uchun zarur yordam va qiyinchiliklarni olishini ta’minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish faqat uning uchun eng tabiiy, eng jozibali faoliyat shaklida - o‘yinda amalga oshirilishi mumkin. O‘yin g‘oyasiga berilib ketgan bola, u “o‘rganayotganini” sezmaydi, garchi u bir vaqtning o‘zida o‘rganishda qiyinchiliklarga duch keladi va ularni engadi. Intellektual qobiliyatlar iste’dod emas, balki har kim o‘zi xohlagan holda rivojlantira oladigan qobiliyatdir, shuning uchun intellektual rivojlanishda etakchi rol tizimli intellektual ta’limga tegishlidir.

Tahlil va natijalar. Maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi mashg‘ulotlarda raqamli texnologiyalaridan foydalanish ancha nozik masala hisoblanib, ko‘plab munozara va turli xil fikrlarni kelib chiqishiga sabab bo‘lishiga qaramay, maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ularni har tomonlama yetuk inson bo‘lib rivojlanishida, mashg‘ulot jarayonida tarbiyalanuvchilarning badiiy-musiqiy faoliyatini, matnlarni o‘qish, rasmlarni ko‘rish va ajrata bilish tasavvurlarini kengaytirish, kompyuterli o‘yin dasturlari orqali fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilish bilim, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirishda raqamli texnologiya vositalaridan foydalanish o‘zining ijobiy samarasini bermoqda.

1-rasm. Intellektual qobiliyatning tarkibiy tuzilmasi

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlanishi uchun mo‘ljallangan barcha kompyuterli o‘yin dasturlarining hammasi ham ta’lim jarayonida o‘z samarasini beravermaydi. Shuning uchun ham kompyuter o‘yinlarini tanlash va ulardan foydalanish uchun jiddiy yondoshuv va e’tibor kerak bo‘ladi. Kompyuterli o‘yin dasturlari shunday yaratilgan bo‘lishi kerakki, unda bajariladigan har bir harakat bolalar tomonidan to‘g‘ri qabul qilinishi, bajarilishi va tasavvur etilishi lozim. O’yin dasturidagi har bir harakatni bola tushuna olish, uni qanday bajarish kerakligini o‘ylash va amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim.

Bundan tashqari maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni raqamli texnologiyalar bo‘yicha boshlang‘ich savodxonligini ham oshirish mumkin, ya’ni kompyuterning umumiy tuzilishi, asosiy qurilmalari to‘g‘risida umumiy tushunchalarni, klaviaturadan foydalana olish malakalarini hosil qilish mumkin. Bu bolalarni kompyuter o‘yinlaridan foydalana olish bilim va ko‘nikmalarini shakllanishida asosiy omil bo‘lib hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar nafaqat kattalar hayotining zaruriy va muhim qismiga, balki bolalarni o‘qitish vositasiga ham aylandi. Raqamli texnologiyalar - bu bola bilan ishlashda uning rivojlanishiga yordam beradigan maxsus yo‘nalish. Hozirda u mamlakatimizda hali yetarli darajada rivojlanmagan. Maktabgacha ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq, chunki tarbiyachi bola bilan bir tilda muloqot qilish uchun zamonaviy metodlar va yangi ta’lim texnologiyalari bilan qurollangan bo‘lishi kerak. Hatto e’tiborini uzoq vaqt ushlab turish juda qiyin bo‘lgan giperaktiv bolalar ham katta ekranda taqdim etilgan ma’lumotlarni, hatto turli o‘yinlar va musiqalar jo‘rligida katta qiziqish bilan qabul qilishadi.

2-rasm: Yoshavlod.uz elektron ta’lim platformasining bosh sahifasi

Tadqiqotimizda “yoshavlod.uz” nomli elektron ta’lim platfoma ishlab chiqildi. Uning tarkibiga bolalarning intellektual, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi hamda mediasavodxonligini oshiruvchi audio video mahsulotlar, didaktik o‘yinlar, slaydlar joylashtirilgan.

Yoshavlod.uz elektron ta’lim platformasi mazmuni bilan tanishish uchun gorizontal va vertikal menyularga murojaat qilinadi. Gorizontal menyu “Bosh sahifa”, “Bolalar uchun o‘yinlar”, “Qiziqarli va foydali”, “Bog‘lanish”, “O‘yinlar”, “Mashqlar” kabi bo‘limlaridan tashkil topgan.

Ma’lumki, intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishda ilg‘or va zamonaviy usullardan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga ega. Ta’kidlash joizki, raqamli texnologiya ta’limning ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan shakli, usuli va vositalarining mahsulidir.

Xulosa. Maktabgacha ta’limda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bolaning intellektual, ijodiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Ushbu texnologiyalar nafaqat o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, balki bolalarning zamonaviy dunyoga moslashuvini ham osonlashtiradi. Shu boisdan, raqamli texnologiyalarni maktabgacha ta’limga tatbiq etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta’limda raqamli vositalardan to‘g‘ri foydalanish bolalarning bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoevning 2020-yil 24-yanvarda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasi. 2020-y.

2. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta’lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (o‘quv-uslubiy qo‘llanma). – Qarshi: Nasaf, 2011. 257-b.

3. Begmatova N. X. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarining ta’lim-tarbiya jarayoniga multimediaga asoslangan kompyuter o‘yinlarini qo‘llash. Zamonaviy ta’lim 2022, 3(112), 59-67-b.

4. Niyozova G. B. Prospects for the development of intellectual abilities of preschool children. Middle European Scientific Bulletin, Volume 42. Nov-2023. – P. 84-89.

5. G.B.Niyozova G. B. Yosh avlodni intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar o‘rni va ahamiyati. –Toshkent: UzMU xabarlari 2023. – B. 130-133.